

VITÉZVÁRI BÁRÓ SIMONYI JÓZSEF.

IV.¹

Másfél hónap telt el Asperntől Wagramig; a közbeeső idő alatt, június 14-én vívták meg a győri (vagy kismegyeri) ütközetet, melyben az utolsó nemesi fölkeléssel szemben tanúsított magatartás jellemzésére csak azt hozzuk föl, hogy a hiányos felszerelésű, jobbára csak csákánynyal fegyverkezett zalai nemeseket küldték a világhírű francia vértesekre, arra nem gondoltak, hogy a vért és sisak ellen ép a divatból kiment csákány bizonyuljon a legfélelmesebb fegyvernek, persze olyanok kezében, kiknek helyén volt a szivük. A kicsúfolt insurgentsnek pedig helyén volt, csak a fegyverzete volt gyalázatos.

Miután június 24-én Győrt feladták: a francziák teljes erővel Károly főherceg ellen fordulhattak s július 5-én és 6-án Wagramnál nemcsak a csatát nyerték meg, hanem a hadjárat sorsát is eldöntötték Ausztria teljes megalázásával és óriási veszteségével.

Simonyinak, kit mint említettük, az asperni csatában tanúsított vitézségéért² őrnagynak nevezték ki a Hessen-Homburg huszárezredhez, ezen időben Magyarországba kellett volna jönnie, hogy átvegye Báthban fölállított hadosztályát s az ezredhez vezesse. De szeretett volna jelen lenni a legközelebb vivendő

¹ Az előző közleményeket l. Hadtört. Közl. 1911. 3. és 4. füz., 1912. 3. füz.

² Pótlólag emlitem meg, hogy Vas Gereben egy jelenetet beszél el az asperni ütközetből «A régi jó idők» cz. regényében (Összes munkái. Sajtó alá rendezte dr. Vály B. és dr. Sziklay János. I. k. 83—87. l.), midőn Simonyi huszárajai várva, míg parancsnokuk megadja a jelt a támadásra, a legnagyobb ágyútűzben pipára gyűjtottak.

nagy ütközetben. Azzal a kéréssel fordult tehát Károly főherceghez, engedje meg, hogy az ezrednél maradjon. Így ő is részt vehetett az emlékezetes wagrami ütközetben.

Július 6-ika volt, a csata második napja. A Hessen-Homburg huszárok négy százada a hadsereg közepére, második négy százada Simonyi parancsnoksága alatt a hg. Rosenberg által vezérelt balszárnnyra volt beosztva, mely hadtest a Markgraf-Neusiedelnél levő dombon foglalt állást. A francziák épen a balszárnny ellen tömörítették erejüket, ezt akarták összetörni, mielőtt János fg. Pozsony mellől segítségére mehetne. Sikerült is nekik. Simonyi huszárjainak támadása meghiusult az ellenség túlereje miatt, sőt dél felé már Rosenberg herceget is visszaverték állásából s nagyszámú lovasságot küldtek a balszárnny bekerítésére, a francia gránátosok is előnyomultak s oly hevesen támadták a neusiedeli dombot, hogy hat lovas ezred, mely gróf Nostitz vezérlete alatt volt, megfutott, otthagya fedezetlenül az ágyukat, melyeket szintén kezdtek már visszafelé vontatni.

E válságos helyzetben érkezett segítségül a cenztrumból a Hessen-Homburgok ottlevő négy s a Vincent-svalizsérok nyolcz százada, melyekkel Simonyi többszörösen ismételt támadást intézett a gránátosok ellen. De hiába volt minden vitézség; hiába vert vissza Simonyi háromszorta nagyobb ellenséges csapatokat; hiába állította meg a futásban levő ágyukat s fordította a francziák ellen. Újabb és újabb ellenséges csapatok érkeztek s mind erősebb rohamot intéztek a domb ellen, melynek védői egymás után hulltak el, köztük a legbátrabb tisztek. B. Vécsey Péter tábornokot egy ágyugolyó ölte meg s ott esett el utána Nordmann altábornagy. Ágyugolyó tépte szét a Hessen-Homburgok ezredparancsnokát, Kisielewski Severint is s kivüle még többen maradtak az ezred tisztikarából a csatatéren, úgymint Makay, Zwilling és Ágoston kapitányok s Homonnay hadnagy; súlyosan megsebesült Junger Vincze alezredes, Medvey Sándor őrnagy és Sváby százados. Vatzek százados pedig s gróf Ledochowsky és b. Luzsénszky hadnagyok fogságba estek, úgy, hogy Simonyi csak kevesedmagával maradt meg a tisztikarból; a huszárok is nagy veszteséget szenvedtek, 375 ember esett el nagy kapott halálos sebet a nagy vérfürdőben.

Simonyi rendbe szedte a zürzavarban huszárjait s Rosenberg hadteste után vonult, melynek az volt most a feladata, hogy fődözze a Brünn felé vivő országútat. Útközben még visszavert egy francia lovas csapatot, miáltal föltartóztatta az ellenséget a további előnyomulásban, s lehetővé tette az egyenként hátramaradt csapatok megmenekülését.

A most már Simonyi által vezérelt ezred még az ütközet napján Gaumersdorfba, másnap, 7-én Mistelbachba, 8-án Laaba, 9-én Muschauba érkezett. Itt vette azt a parancsot, hogy a nagy országúton, Laa mellett a Thaya vizén levő hidat védje a francziák ellen, a míg csak lehet s e végből huszárjai mellé még egy zászlóalj gyalogságot és egy század utászt kapott hat ágyuval.

Simonyi a nikolsburgi uton foglal állást huszárjaival, az ágyukat a part bokrai közt állította föl s a gyalogságot főbb apró csapatra osztotta. Így várta a francziákat.

Még alig pitymallott másnap, júl. 10-én, midőn jelentették előörsei, hogy igen nagy francia sereg közeledik. Davoust tábornagy volt 30 ezer emberrel.

Simonyi most oly földet rengető tüzelést kezdetett kétkétszáz töltésű ágyuiból, hogy zavarba hozta a francziákat. Azt hitték, az egész osztrák sereg van előttük s a helyett, hogy rögtön támadtak volna, figyelő állásba helyezkedtek s rendes ütközetre tettek előkészületeket. A nagy tüzelésre a szomszédban álló hg. Rosenberg is figyelmes lett s a hidhoz nyargalva hevesen kérdi: ki a parancsnok, s miféle lárma ez? Simonyi előmutatja az írásbeli parancsot s elmondja, mikép rendelkezett, mit Rosenberg is helyben hagyott s ezt a vele levő törzstiszt által írásban is kiadatta.

Rosenberg után csakhamar b. Frehlich (Fröhlich) tábornok kereste föl egész tisztikarával s azt parancsolta, hogy mivel Simonyi az ő dandárához tartozik, vele együtt vonuljon vissza. «Én innét el nem mehetek — válaszolta Simonyi, — mivel mind a nagy armádiától, mind herczeg Rosenbergtől azon parancsolatom vagyok, hogy e fontos helyen levő hidat a lehetőségig védelmezzem, azután pedig elégessem.» Frehlich nem is igen figyelve Simonyira, megismételte rendelkezését. Simonyi

ekkor előmutatja az előbbi két írásbeli parancsot s kérte a tábornokot, hogy ő is írásban adja ki az ellenparancsot. Erre aztán Frehlich sem erőltette tovább a dolgot, otthagya Simonyit és csak annyit rendelt el neki, hogy mindenről értesítse őt.

Délután két óráig vártak a francziák a nélkül, hogy helyükből megmozdultak volna. E közben Simonyi meghagyta az utászoknak, hogy rakják meg a hidat száraz rőzsével, melybe lőpor és rakéták voltak elrejtve. Mikor aztán megmozdult a franczia sereg, az ágyúkat, aztán a gyalogságot átküldte a hídon s mialatt huszárjaival — az osztrák Wurzbach szavait idézve — oroszláni bátorsággal küzdött az előnyomuló ellenséggel, felgyújtotta a hidat, de még akkor is helyt állt, mikor már mindenfelől égett a hid s csak midőn egészen lángba borult, akkor vágatott át rajta huszárjaival. Csakis Jókai tolla tudta méltóan leírni azt a dicső jelenetet, midőn «a paripák ágaskodtak a pattogó rőzsekötegek közt, miknek tüzét a fellobbanó lőporcsóvák szemek közé szórták; a karfák is lobogtak már s a palló izzani kezdett.

Az égő hid közepén még egyszer megállt Simonyi az utána tóduló ellenséggel szembeszállva, s mint az őskor emlegetett Horatius Coclese, a kétfelől lobogó lángok közt harczolva, feltartóztatá azt addig, míg háta mögött lángba borult az egész hid; akkor az égő gerendákon keresztül ő volt az utolsó, a ki átnyargalt a tulsó partra». Oly kemény tűzben ment át maga is embereivel együtt. — mondja Nagy Pál — hogy nemesak lova s ruhája, de haja és szemöldöke is megperzselődött.

Ez a hőstett megint azok közé tartozott, melyek a megvert és hátráló osztrák seregnek módot nyújtottak arra, hogy időt nyerjen és rendben történhessék visszavonulása Znaim felé. Simonyi pedig, ki hat napi éhezés után jó ebédet rendelt Muschauban, a hid maradványain átkelő francziák miatt nem időzhetett a faluban, hanem kénytelen volt fazekakba rakatni az ételt s csak úgy lóhátról falatoztak a mezőn; de bizony beszélte Nagy Pálnak — a sok golyóbis füttyülése miatt a fele is a nyeregbundára hullt; nyugalmasabb helyre, Austerlitzre

húzódtak tehát, hol egy heti fáradság után másnap végre megpihenhettek.¹

Feltűnő, hogy úgy Hirtenfeld, mint Thürheim, a míg egyfelől kiemelik Simonyi wagrami támadásának megghiusulását, másfelől hallgatással mellőzik a thayai hőstettet. Mintha megváltozott volna iránta a legfőbb katonai körök hangulata! Annyi bizonyos, hogy midőn a háború által megtizedelt tisztikar kiegészítése végett haladék nélküli előterjesztést kívántak az egyes ezredektől és Simonyi, mint a Hessen-Homburg huszárok ezidő szerinti parancsnoka, nem lévén ezredében sem ezredes, sem alezredes, sem első és második őrnagy, hivatalból önmagát ezredesnek, jó barátjait pedig alezredesnek és őrnagyoknak ajánlotta: ez az előterjesztése Nagy Pál szavaiként «különös érzést okozott» a főhadiszálláson s mellőzve Simonyi előterjesztését, csakhamar Gusztáv, hessen-homburgi herceget neveztek ki ezredparancsnoknak, Jünger alezredes és Medvey őrnagy pedig kigyógyult sebéből, «így Simonyi csak az maradott, a mi eddig volt», sőt még utóbb is sokat kellett küzdenie, hogy olyanokat ne helyezzenek eléje, kik nem a csatatéren, hanem különböző befolyásos körökben szereztek rá érdemeket.

Károly főherczegre nem számíthatott Simonyi, bár ennek iránta való jóindulata nem változott meg, mert midőn a fegyverszünet megkötése után Teschenben meglátogatta, a főherczeg örömmel fogadta őt s másfél óránál tovább beszélgettek «ama szerencsétlen wagrami ütközetről», melynek elveszte «egyedül a balszárnyán kezdődött szerencsétlenségnek tulajdonított».

De Károly főhg. ekkor már elhagyta az armádiát, félig-meddig lemondatták a katonaságról s végleg visszavonult a közügyektől; bátyja, Ferencz császár sohasem bizott benne s a wagrami csata után mindenféle ürügy alatt meg akarta nyírni hatalmát; mivel pedig a nagyobb és hatalmasabb háború-

¹ Nagy Pál: Vitézvári b. Simonyi József. Pest. 1819. 114--118. l. — Jókai M. A legvitézebb huszár. Vasárnapi Könyvtár. 6. kiad. 39 44. l. — Wurzbach C. Biographisches Lexikon der Kaiserthums Oesterreich. — (gr. Thürheim): Die Reiter-Regimenter d. k. k. Österr. Armees. II. Die Hussaren. Wien. 1862. 90 l. — Hirtenfeld J. Der Militär-Maria-Theresien-Orden. Wien. 1857. 741. l.

párttal szemben a békekötést sürgette, különben csatavesztés esetén koldulni mehet a császár, még azzal is megrágalmazták, hogy Wagramnál szándékosan verette meg magát.¹

Simonyinak ezek után nem maradt más tenni valója, mint hogy Báthba menjen, s mint harmadik őrnagy átvegye hadosztályát, a melyet aztán szeptember hó 2-án megindulva, Léván, Ürményen, Trencsénen és Teschenen át a lengyel határra, Bialában tanyázó ezredéhez vezetett. Midőn pedig október 14-én Schönbrunnban megkötötték a békét, a Hessen-Homburg huszárokat Galicziába, Zolkiewbe és környékére helyezték át, hova nov. 16-án indultak el. Útközben gróf Kojecky dragojai kastélyában töltött egy pár napot Simonyi, hol ismét alkalma nyílt a széptevésre; a szép Marie, a még szebb Theresia s a mindkettőjüknél tündöklőbb szépségű Sabine annyira megigézte, hogy a pompás vacsorából enni is alig tudott.

Lubacov városban volt Simonyi állomáshelye, hol előbb a föllázadt lengyelek a templomban függő fekete osztrák sas helyett a francia arany sast tüzték föl nagy pompával. Simonyi visszatette az osztrák sast s azzal a malitiával élt, hogy az ünnepélyes szertartás alatt ugyanazon papnak kellett beszédet tartania, ki előbb leghevesebben izgatott a francia sas kitűzése mellett; «látjátok hívek — mondta beszédében — ez az arany sas hoz nektek arany pénzt, arany időt sat.» Kíváncsian várták, hogyan szívja vissza előbbi mondását. De kivágta magát. «Nem mind arany, a mi fénylik», ezzel kezdte beszédét s aztán a körülmények változásával az osztrák uralom áldásos voltát, a császár jóságát hirdette.

Simonyinak nagyon zokon esett, hogy ezt a szolgálatát sem vették figyelembe, mert midőn feloszlatták a harmadik hadosztályt s őt mint számfeletti őrnagyot a zolkiewi törzskarhoz rendelték, kevésbé mult, hogy Fóris Sándor 1810-iki nyugdíjazásával megürült második őrnagyi állást nem «egy bizonyos lesben álló tiszttel» töltötték be, ki mindent elkövetett, hogy elebe rugtasson.

¹ E soroknál Zilahi Kiss Béla (Junius) jellemzését használtam föl, melyet Károly főhercegről adott.

De Simonyi sem hagyta magát s hivatkozva hadi érdemeire, bécsi jóakaróihoz, köztük a hadi főkormányzóhoz, gr. Bellegarde tábornagyhoz fordult, ki előbb 1810 október 27-én válaszolt Simonyinak, majd december 30-án már azt is tudatta vele, hogy ismét tényleges szolgálatba helyezi, s biztosítja arról, hogy ezután is örömmel fogja támogatni.¹

Simonyi átvevén a 2-ik őrnagy hadosztályát, állomáshelyére, a Zolkiew közelében fekvő Magirovba ment. A galicziai tartózkodás azonban sehogy sem tetszett neki s mikor néhány ízben fölkereste «kedves hazáját», a bártfai fürdőt és barátjait, mindig kifejezte azt a hő óhaját, bárcsak minél előbb megszabadulhatna Lengyelországból. A szomszéd lengyel urak társaságában nem érezte magát jól, nem is igen járt el hozzájuk, a magyar és lengyel közti rokonszenvet nem ismerte az osztrák katonaság gondolatvilágában élő hős, idegenszerű volt tehát előtte, a mikor a lengyel urak s még inkább a «céljok el nem érése miatt enyhítetlen asszonyaik igen gyakran vettek magoknak szabadságot nemzeti érzéseiket jól vastagon előadni». A jó katona ilyenkor nem tehet mást, mint hogy nevet fölötte, mert «habár az asszonyok szájában minden bele illik is, de a politika épen nem». Így aztán Simonyinak meg kellett elégedni az ezredbeli tisztek barátságával, lovaglásokkal, tábori gyakorlatokkal, melyeket itt-ott magyarországi látogatásai szakítottak meg.

Így múlt el az 1811-iki esztendő is. Változást csak a következő év hozott, midőn Napoleon megtámadta az oroszokat, a mely hadjáratban monarchiánk ezúttal új szerepben, mint a francziák szövetségese lépett föl.

30 ezer főre ment a segédsapatok száma, melyeket Ferencz ujdonsült veje támogatására küldött, köztük voltak a Hessen-Homburg huszárok is, kik Mohr vezérőrnagy dandárába osztva benyomultak Litvániába.

Simonyi azonban ezúttal távol maradt a háború színhelyétől. Annyira megfogyott az ezred létszáma, hogy feloszlatták a

¹ A két levél Kerpen 1810 október 22-én Bécsben kelt levelével együtt a M. N. Múzeum könyvtára levéltári csoportjában van. L. Nagy Pál, id. m. 124. l.

második hadosztályt, Simonyit pedig visszamaradt embereivel 1812 május havában Túróc- s aztán Szabolcs megyébe Nyiregyházára küldték az ezred hiányainak pótlására s a második hadosztály felállítása végett. Simonyi rövid idő alatt 200 lovat küldött az ezred számára s a saját hadosztályát is talpra állította.

Eközben Jünger Vince ezredessé való előléptetésével s Medvey S. nyugdíjba menésével megürült az alezredesi és első őrnagyi tisztség. Simonyi azt remélte, hogy őt nevezik ki alezredesnek, de csak az első őrnagyi állást kapta meg, alezredes pedig egy «a regementhez bevett bizonyos major» lett, — Derra Jakabnak hívták, ki «alattomos úton-módon» járta ki magának, hogy nem vették figyelembe Simonyi érdemeit. Simonyit annyira elkésérette ez a méltatlan mellőzés, hogy midőn 1813 április havában megérkezett Krakó környékén, Osarov városban tanyázó ezredéhez, azonnal előadta az ezredparancsnoknak, a hessenhomburgi hgnek, «mely érzékenyül sértetve legyen ő, azon fortélyosan Regimentünkhöz jött szám felett való Tisztnek fére való utakon eleiben való tetetése által» s bejelentette azon tervét, hogy nyugdíjba szeretne menni, mert olyan tiszt alatt nem akar szolgálni; arra is kérte az ezredest, kíséje el őt az alezredeshez, hogy tanuja legyen, midőn ennek szemére hányja csaltságait. A herczeg csitította Simonyit s másnapra tűzte ki a találkozást. Midőn összejöttek hárman egy szobában, Simonyi igen hidegen e szavakat intézte az alezredeshez: «jól tudja az úr, mely módon s miért jött ezen regementhez, de én is jól tudom, mely oldalas úton lett az úr oberstlieutenant; mely fortélyos tetteiért kívántam annyi útról ide jönni azon kinyilatkoztatással, hogy többé sem az úrral, sem az úr alatt szolgálni nem akarok». Az alezredes előbb simítani akarta a dolgot; «ha téged tettek volna oberstlieutenantnak --- feleli, én szívesen szolgálnék alattad». De aztán mind hevesebb lett az összeszólalkozás, melynek az ezredes vetett véget, ki maga is elismerte Simonyi felháborodásának indokolt voltát s azért «röviden, de végképen» azzal fejezték be a dolgot, hogy az alezredes 48 óra alatt hagyja el az ezredet.¹

¹ Nagy Pál id. m. 126—127. l. Az alezredes nevét azonban nem mondja meg; erre l. Thürheim id. m. 100. l.

Simonyi most már följánlta további szolgálataát s átvette hadosztályát. Az ezred pedig Galicziából Morva- és Csehországon keresztül 1813 június havában új állomáshelyére, Saaz városba és környékére ment, hová június 18-án érkezett meg s abba a 80 ezer emberből álló megfigyelő seregbe lőn beosztva, melyet Napoleon oroszországi hadjáratának kudarcza után állítottak föl a szász határon.

Egész Európa föllelékzett, midőn hire ment, mily siralmas állapotban tért vissza Oroszországból a már-már legyőzhetetlennek hitt francia hadsereg és csakhamar létrejött Ferencz császár, I. Sándor czár és III. Frigyes Vilmos porosz király közt a hirhedt szövettség, mely eggyelőre ugyan az európai népek felszabadítására alakult, de midőn elérte célját, s véget vetett Napoleon hatalmának, minden szabadabb mozgást elfojtva, ép úgy ránehezedett egész Európára, mint előbb Napoleon.

Már augusztus 22-én benyomult az egyesült osztrák-magyar, porosz és orosz hadsereg Szászországba, s Napoleon főhadszállása, Drezda felé nyomult oly rendkívüli rossz időben, hogy «a föld gyomrából majd csaknem természet felett vízarádást okozó bugyborikozások és a számtalan gyakor helyeken történt felhőszakadások is az egész egyesült ármádia ellen rémitőleg zúdultak». A drezdai három napi (augusztus 26 – 28.) csatában vereséget szenvedett a szövetségesek serege, fogságba esett az egész balszárny s a többi augusztus 29-én reggel felé csak nagy bajjal kezdte meg a visszavonulást az Érczhegység felé, Csehországba. A «szörnyű» sár, fázás és koplalás embert, lovat annyira elcsigázott, hogy már menni is alig tudtak, szünet nélkül szakadt az eső s a sárvízzel borított szántóföldeken nem kaptak helyet, hol táborba szállhattak volna. Keserves utazás után érkezett a sereg Csehországba, Teplitz tájékára, melyet egész Nollendorfig nyomon követett Vandamme tábornok, kit az üldözéssel bízott meg Napoleon. De az ekkor már 200 ezerre felszaporodott szövetséges sereg augusztus 30-án Kulmnál körülfogta őt s 40 ezer emberével megadásra kényszerítette. Már eldőlt az ütközet sorsa, midőn a rossz és járhatlan utakon s a kösziklás hegységen áttörve, megérkezett az a hadoszlop, melyhez a Hessen-Homburg ezred volt beosztva. Az ezredet Simonyi

vezette, mivel az ezredparancsnok, Gusztáv hessen-homburgi hg. még a háború kitörése előtt tábornok lett, a pár nappal előbb ide helyezett b. Spiegel Raban számfeletti ezredes pedig teljesen ismeretlen volt az ezrednél, úgyhogy ezentúl is jóformán Simonyi vezette az ezredet.

A mint megpillantotta hg. Schwartzenberg fővezér Simonyit, azonnal három századdal a menekülő francziák üldözésére küldte. «Menjen az úr és vele született igazi magyar huszár módjára nyughatatlanítsa a francziákat, a hol csak találja, --- mondá neki — s jelentéseit egyenesen hozzám küldje.»¹ Simonyi erre 3 századdal egyenesen a közeli Aussig városnak tartott s az ott levő ezer emberből álló francia gyalogságot szétverte, másnap, augusztus 31-én reggel az Eulle falunál csoportosuló francziákat ugrasztotta széjjel, majd azokat támadta meg, kik Königswaldnál egy nagy kősziklás hegyre húzódtak. A míg lehetett, lóháton nyomultak utánuk a huszárok, a hol pedig már lóval nem lehetett megmászni a hegyet, Simonyi leszállította huszárjait a lóról, a kik élénk tüzelés közben gyalog rohantak meg egy század gránátost, mely egy magas sziklával körülvett mélyedésben vonta meg magát. Vitézül védték magukat a francziák, de az éhségtől elcsigázva, töltésük fogytával megadták magukat. Fogságba esett 50 emberrel parancsnokló századosuk is, kitől a huszárok elszedték pénzét, óráját s érdemkeresztjét, de Simonyi visszaadta neki a kereszt kivételével, melyet egy előbbi évben tett ígérete szerint jó barátjának, gr. Csáky Sándornak küldött meg Bihar megyébe. A véletlen úgy hozta magával, hogy a francia tiszt Nagyváradra került s megismerkedett Csákyval, kinek elmondta, mily szépen bánt vele Simonyi, csak azt sajnálja, hogy nem adta neki vissza érdemkeresztjét. Csáky kérdi tőle, megismerné-e keresztjét? mire amaz azt válaszolta, hogy meg, a korona mellett levő repedésről. Csáky erre a szomszéd szobába megy, kihozza a keresztet s visszaadja a meglepetéstől és örömtől hova lenni nem tudó francia tisztnek.

Simonyi mindig megbecsülte az ellenségben a hősiességet s most is a legszebben emlékszik meg a vele szembeszállókról.

¹ Nagy P. id. m. 132. l.

«A francia nem dicsőségére azt meg kell adni, — idézi szavait Nagy Pál, — hogy ezek igazi granatéros módjára utolsó pihegésig magukat vitézül védelmezték, mert nemcsak a völgynek középmezeje volt terítve holt vitéz tetemmel, de a lyukakban is egyenként maradtak a dicső sebben holt francziák.»

Innen Königstein vár felé közeledett Simonyi; az útjába akadt francziák utóbb már annyira megrémültek tőle, hogy fegyvereiket elhányva menekültek. Majd Hermansdorf várát lepte meg, hol a francziák oly bátorságban vélték magukat, hogy még őrt sem állítottak; Simonyi egyenként szedte össze őket szállásaikon s ezenkívül megszabadított 6 tisztet s 120 embert, kik a szövetséges poroszok és oroszok közül fogságba estek. Ekkor 2 mérföldre visszavonult s onnan 5 francia tisztet, 32 lovat, 340 embert és 500 fegyvert küldött hg. Schwartzbergnek, a töplitzi főhadiszállásra.¹

Agarászatnak nevezte el Simonyi a francziák ellen folytatott ezen hajsztát, a mely azonban huszárjait is nagyon megviselte, mert szüntelen talpon kellett állni a mindenkor kantározva levő lovak mellett s azonkívül élelemben sem volt mindig részük. Annál nagyobb örömet keltett, midőn előőrsei jelentik, hogy egyik faluban egy borkereskedő pinczejében milyen drága kincsre, több ezer akó jóféle budai és ruszti borra akadtak. Hiába akart Simonyi mértéket tartani a bor kiosztásában, a katonák mielőtt kulacsukat megtöltötték volna, «minden szorgos rendelések mellett előbb is gyomrokrul gondolkodván, a hazai bor oly édesen esuszott földjei gyomrokban, hogy ereje 48 óráig is munkálkodna», Simonyi eleinte bosszankodott, tartott az elenség közeledésétől s már végét akarta szakítani a dinomdánomnak és megparancsolta, hogy a kulacsokból az utolsó

¹ I. Döry százados, Morvay A. százados, b. Luzsinszky főhadnagy és Nagy hadnagy 1814. júl. 17. Pilsenben kiállított bizonyosságát eredetiben és másolatban a M. N. Múzeum könyvtárában. Részletesen szól a drezdai ütközet utáni történekről Nagy Pál id. m. 131—135. l. Wurzbach (id. m. 335), Hirtenfeld (id. m. 741) s Thürheim (id. m. 92—93) csak a huszárok gyalog támadását említik. Az ez alkalommal elfogottak számát az utóbbiak után adtam, Nagy Pál 120-ra teszi, de alighanem közéjük számítja az elesetteket is.

cseppig kiöntsék a bort; de aztán meggondolva, «kedves vitéz népének éjjeli s nappali huzamos szenvedéseit», tisztjei csitítása után annyira megengesztelődött, hogy egész éjjel vig énekszó közt tánczoló embereinek vígságában alattomban maga is részt vett, sőt még azt is elnézte, hogy az őr a tánczolók közé vegyült.

Königswaldra visszatérve vette hg. Schwartzenberg levelét, melyben megelégedésének kifejezése mellett meghagyja Simonyinak, hogy térjen vissza ezredéhez, mely Dux helységnél tanyáztott. Szeptember 4-én érkezett oda, kilencz nappal később, szeptember 13-án megkapta alezredessé való kinevezését.

Négy nap mulva már alkalom nyílt Simonyinak, hogy újabb bizonyítékot nyújtson arról, mennyire rászolgált a kitüntetésre.

Szeptember 17-én Napoleon Nollendorfon keresztül Csehországba tört, s bár a szövetségesek serege megtett minden intézkedést a francziák ellen, arra nem gondoltak a seregben jelenlevő uralkodók és vezérek, hogy oly gyorsan vezesse seregét Napoleon «ama rettenetes, köves, vadon és járhatlan hegyeken» át. De hát «Napoleont arról esmérni kellett volna, hogy ő más sok váratlan dolgokat cselekedett». Most is szept. 17-én délután Arbesau faluból oly hevesen támadta meg lovaságával gr. Colloredo tábornok csapatait, hogy már négy ágyut hatalmába kerített. Simonyi Delitschnél állomásozott három századdal s egy dombrul nézte volt ezredesével, a hessen-homburgi herczeggel a támadást. Előbb Döry József (+ 1839-ben) kapitányt küldte egy századdal az ágyuk védelmére, a ki ekkor kitüntetett vitézségéért a Mária Terézia-rendet kapta a bárósággal együtt, de rögtön maga is a század után nyargalt s katonái elé állván, «nemzeti biztató szavaival vitézi lángra lobbant embereit az ellenségnek vitte, az ágyukat megszabadította, s az ellenséget nagy veszteséggel visszazorította. 1814 augusztus 3-án Bécsben kelt hg. Schwartzenberg bizonyítványa e hőstettről, melyben egyebek közt a következőket írja: «Oly sokszor s annyi dicsérettel ajánlták nekem b. Simonyi őbestert a hg. Hessen-Homburg 4-ik huszárezredéből seregeink mindazon parancsnokai, a kik alatt szolgált, számos csatában és ütközetben bebizonyított okos és kiváló bátorságáért, hogy több ízben tisz-

temnek tartottam, hogy kifejezzem neki parancsolatimban köszönetemet, dicséretemet és teljes megelégedésemet». ¹

E közben a francia sereg Lipcse felé vonult s csak Lobau és Gouvion St. Cyr tábornagyok hadteste, 30 ezer ember maradt vissza Drezda védelmére és a szövetségesek föltartóztatására. Erre a szövetségesek is megkezdték Lipcse felé az előnyomulást, a Drezdában maradt ellenség szemmeltartására pedig a gr. Colloredo tábornagy által vezérelt első osztrák hadtestet hagyták hátra a gr. Beningsen orosz tábornok alatt levő lengvel tartaléksereggel együtt. Ide volt beosztva szeptember 19-ke óta Simonyi is, kinek parancsnoksága alá a Hessen-Homburg huszárezred kivül még egy század osztrák s egy század orosz gyalogságot is helyeztek, hogy állandóan megfigyelje a francziák mozdulatait, s azokrul rögtön értesitse a főhadiszállást.

Október 7-én éjjel három hadoszlopban indultak meg Nollendorfból, hogy még virradat előtt megtámadják a Breittenau helységben magukat elsánczolt francziákat. Csak a Simonyi alatt levő 3 század Hessen-Homburg-huszárból, 1 század Rich-dragonysból, 2 század orosz uhlánusból, 2 pulk kozákból, 3 század gyalogságból és 6 ágyuból álló hadoszlop érkezett meg idejében: gr. Hardegg Ignác altábornagy és hg. Lövenstein hadoszlopai a rendkívüli sötét éjben s a járhatlan rossz erdei úton úgy eltévedtek, hogy még délig is alig tudtak eljutni. Simonyi nem várta be őket, hanem két század huszárral és egy pulk kozákkal sebesen Breittenauba nyargalt, honnan kevéssel előbb vonultak ki a francziák s a két órányira levő herbertingeni sánczok közé húzódtak. Másnap okt. 9-én reggel megindult gr. Beningsen egész serege. Simonyi előcsapatával egyenesen Herbertingnek tartott s míg egy kozák ezredet oldalt rendelt, három huszár századával oly keményen támadta meg a két ezredből álló francia lovasságot, hogy csakhamar széjjelverte, aztán a gyalogságot akarta széttörni, de midőn látta, hogy csak véres áldozatok árán, nagy embervesztéssel tudna célhoz jutni, egy közeli nagy dombnak fordult s Dohna felé nyomult. A francziák is kivonultak a sánczokbul a dohnai mezőre s négyszöget formálva.

¹ Nagy P. id. m. 139–140. l.

zárt tömegben várták a támadást. Három sorlövést adtak a huszárokra, többre nem volt alkalmuk; Simonyi ágyuival derékban törte őket s ekkor nekivágott huszárjaival, keresztül gázolt rajtuk; az ezer emberből álló zászlóaljnak több mint felét összekaszabolták a huszárok és kozákok, négyszázan pedig fogságba estek; a négyszög közepén legalul, embermagasságyra borítva védők holttesteivel, délután megtalálták a francia sást, midőn széthordták s eltemették a holtakat.

A délelőtti küzdelmekben kifáradt huszárokat később már egészen kozákok helyettesítették, kik igazi bámulattal viseltettek Simonyi vitézsége iránt s tiszteletüket annyira megnyerte, hogy egy kozákezred parancsnokát, hg. Bagrationt is vezérelte alá rendelték, ki alkalmazkodott is Simonyi rendelkezéséhez s csak akkor kelt ki, midőn b. Luzsénszky főhadnagy útján egy keményebb hangú izenetet kapott. «Mondja meg alezredesének — fakadt ki Bagration, — hogy én tábornok és hercezeg vagyok; szívesen teljesítettem minden rendelkezést s ezután is szándékom teljesíteni, de más hangot kérek». Simonyi kiengesztelte a herceget s ezentúl folyton azzal a kifejezésmóddal élt: kérem a hget, tegye meg ezt, vagy azt. Ezzel aztán szent lett köztük a béke. Wurzbach, ki csak Jókai előadásáról tudott, mesének tartja, hogy egy tábornokot rendelték volna alezredes alá. De már hat évvel a történetek után Nagy Pál is megírta, ő pedig magától Simonyitól hallotta, s tekintve Simonyi összeköttetéseit az előkelő katonai körökkel, alig hihető, hogy valót-lanságot mondott volna.

A dolog magyarázata nyilván az lesz, hogy Bagration afféle tapasztalatlan ifjú volt, a ki pusztán hercegei rangja után, de nem katonai érdemeiért lett tábornok s örült, hogy olyan híres hős rendelkezéseit követhette, mint Simonyi, a kit épen a a dohnai mezőn tanusított «kiváló vitézségének igazi megbecsülésével» gr. Beningsen tábornok ajánlatára Sándor czár a Szent György-rend 4-ik osztályú keresztjével tüntetett ki. Az erről szóló s gr. Keppnin, a lengyel lovasság fővezére által 1813 nov. 27-én Ksalybe városban kiállított eredeti orosz bizonyítvány a M. N. Múzeum birtokában van,¹ valamint a gr. Hardegg I. által

¹ Magyarul kiadta Nagy Pál id. m. 148. l.

1814 augusztus 12-én Bécsben és Simonyi tisztársainak, Velimirovics századosnak, b. Luzsénszky főhadnagyának, Buzgó, Forster és Kállay hadnagyoknak 1814 július 17-én Pilsenben kiadott eredeti bizonyítványa is. Ezenkívül gr. Colloredo tábornagya is kiemelte jelentésében Simonyi vitézségét. Az ezred pedig Sándor császár nővérétől, a weimari nagyhercegnétől egy ezüsttel gazdagon kivarrt kék bársony zászlószalagot kapott emlékébe.¹

A sokféle alakban jelentkező elismerésnek sorozatához egy komikus kimenetelű is járult. Estefelé még egy ezred baskirt is kapott parancsnoksága alá Simonyi, a ki egyáltalában nem volt tőlük elragadtatva, de ha nem is nyilatkozott róluk rokonszenvesen, jellemzésükben néhány érdekes etnografiai adatot nyújtott felőlük.

Ismeretes, hogy a XIII. századbéli volgavidéki utazók az őshazában visszamaradt magyaroknak emlegették őket s bár ma török-tatár dialektust beszélnek, egy Pauler Gyula és Török Aurél is nagyon elfogadhatónak találták ezt az állítást. Nagyot nézett volna Simonyi, ha valaki azt mondta volna neki, hogy Attila hunjait is úgy írták le az egykorúak, mint a hogy ő a baskirokat. Semmi más fegyverük nem volt, beszélt róluk, mint nyíl és egy hosszú pányvás kötél, melylyel az ellenséget oly serényen elfogták, mint a magyar csikós a szilaj lovat; és valóban, ha egyszer a francia nyakába vethették a kötelet, jobb lett volna annak vakon születnie. Egész szerszámukon nem volt egy nehezék vas, mert a kengyel tekert guzsból, a zabola fából való. Az egész nép öltözetre és termetre oly egyforma volt, hogy lehetetlen volt őket egymástól megkülönböztetni. Valamennyi szennyes, szűrforma térdig érő silány haczukát és fehér khinai sapkát viselt, csak közülük való s hercegi rangot viselő vezérüknek volt muszkaországi nagy prémekkel bélelt földig érő vörös mentéje, melyet, ha gyalog ment, két kalmuk vitt utána fölemelve, fején magas, hegyes, vörös sapkát hordott, kezében pedig idomtalan hosszú lándzsát tartott.

Bármennyire elmaradt is fegyverzetük az európai népekétől,

¹ Nagy P. id. m. 142–149. I. Jókai M. 45–46. Hirtenfeld 741. Wurzbach 335. gr. Thürheim 93.

mégis eleinte «rémisztő csuda módra» félték tőlük a francziák. Hiszen ha ismerték volna a fegyelmet, vagy legalább beszélni tudtak volna velük, Simonyi tudta volna hasznukat venni. De az volt a legnagyobb baj, hogy még az orosz nyelvet is alig egy-kettő értette közülük, s ha Simonyi azt parancsolta, hogy a jobb szárnyra menjenek, megfordítva balra, vagy előre mentek. Midőn másnap reggel, okt. 10-én Simonyi az ellenség fölkeresésére indult, alig értek a sik mezőre, már rettenetes lármával, szerteszét sebes vágatással nekirontottak a kissé oldalvást hátra felállított baskirok a francziák jobbszárnyának, de ezek ágyúi oly zavarba hozták őket, hogy visszavonulás helyett végig nyargaltak a francziák egész homlokzatán a balszárnyig, mialatt folyton ki voltak téve a francia ágyúk tüzeinek. Erre aztán eszeveszetten rohantak vissza Simonyi hadsoraiba, de ezek kivont karddal fogadják, s akkor megint a kedvükre ágyúzók francziákra rontanak és csak nagy sokára, temérdek veszteség után tértek arra az útra, honnan előjöttek. De a világért sem lehetett volna őket többé előre hozni. Simonyi is kénytelen volt visszahúzódní s másnap jókor reggel azzal adta vissza Beningsen tábornoknak a baskirokat, hogy jobban tart tőlük, mint az ellenségtől.¹

Gr. Colloredo hadteste s vele a Hessen-Homburg huszár-ezred is most Lipcse felé sietett, hogy egyesüljön a nagy hadsereggel. Már egy nappal előbb megkezdődött Lipcsénél a népek három napos híres csatája (okt. 16—18.), a midőn okt. 17-én Simonyi megérkezett s azonnal elfoglalta kijelölt helyét. Épen akkor indult Magyarországra egy főtiszt s megkérdezte Simonyit: nem izen-e valamit haza? Simonyi felhasználta az alkalmat s a legnagyobb ágyútűzben a következő levelet írta Kállay Miklós szabolcsmegyei alispánnak: «Az eső esik, az ágyúgolyóbis egymást éri körülöttem, de mégis a gyepen hasmánt írok Méltóságos Úrnak ezen főtiszt által, hogy tudgya meg, hol vagyunk.» Hiába kérte a mellette álló tiszt, hogy menjenek bátorságosabb helyre; nem tette.²

¹ Nagy P. id. m. 150—152. Jókai id. m. 47—48.

² Nagy P. id. m. 153. l.

Még harmadnap is tartott az ütközet. Simonyi kezdte meg a csatát. Gr. Hardegg Ignác altábornagy rendeletére huszárezredével s egy század dragonyossal megtámadván az ellenség balszárnyát. Csakhamar észreveszi, hogy három francia lovaszreddel áll egyedül szemben és sehonnán sem jön számára segítség. Akkor már az egész vonalon kifejlődött az ütközet, mögötte pedig csak egy szoros út volt, hol csak úgy tudott ellentállni a túlnyomó francia erőnek, hogy a tartalékul hátrább hagyott két század huszárt és egy század dragonyost is magához vonta s fölváltva majd egyik, majd másik csapattal újabb meg újabb támadást intézett a francziák ellen, kiket ismételten visszaszorít, de azok újra visszafordulnak és szorongatják. Eközben történt, hogy midőn csapatai élén parancsokat oszt és lelkesíti vitézeit, egy francia lovas mintegy 40 lépésről ráló karabinjából s a golyó mellbe találja Simonyit; kezéből kiesik a kard, hátradőlt a nyeregben; megriadt emberei hátrább viszik, de alig mentek 300 lépésre, Simonyi magához tért. A golyó megakadt a téli mentéjében, épen szíve fölött levő piros bőrtárczáján, melybe 52 rétre hajtott papircsomó volt téve. A papircsomón megtört a golyó ereje, úgy, hogy összelapult s csak 26 lapot tudott átütni; így Simonyinak egy kis ütődésen s pillanatnyi megszedülésen kívül nem történt egyéb baja. A nevezetes táskát a benne levő életmentő papircsomóval s a papircsomóba ékelődött golyóval fia, b. Simonyi Lajos országgyűlési képviselő s a fuzio első éveiben közlekedésügyi miniszter 1870 június 2-án a M. N. Múzeumnak ajándékozta, melynek régiségtári növedéknaplójába 123, 1870. sz. a. van beiktatva, s a IV. számú terem 27-ik szekrényében kiállítva, a többi más, 1897-ben Pretzner Kaszlintól ajándékba kapott emléktárggyal, ú. m.: Simonyi kardjával, pisztolyaival és kócsagjával együtt.¹

Simonyi csakhamar magához tért s rögtön visszanyargalt huszárjaihoz és sikerült visszaverni a még szemközt álló francziákat.

¹ Az utóbbiak leírását l. dr. Szendrei János: Magyar hadtört. emlékek. Bpest, 1896. 809., 810., 853. l. 6924., 6926., 7173. sz.

Az a «magasztalásra méltó hősiesség»,¹ melylyel Simonyi végigküzdötte a nagy lipcsei csata harmadik napját, gyorsan meghozta a jutalmát. Épen öt hete múlt, hogy alezredes lett, midőn a Napoleon sorsára végzetes ütközet utáni nap, október 19-én bevonult a hadsereg Lipcsébe, s ekkor maga az uralkodó az egész hadsereg szemeláttára kinevezte Simonyit a Hessen-Homburg huszárezred «valóságos őbesterének, vagyis ezredes kapitányának.»²

Napoleon meg volt törve; visszavonult Mainznak, s okt. 20-án nyomon követte a szövetséges hadsereg. Bár Németország legfontosabb várait 170 ezer francia tartotta megszállva, a szövetségesek Napoleon után nyomultak, ki november 2-án kelt át a Rajnán 50 ezer emberrel, míg a szövetségesek 1814 újév körül mentek át s minden nagyobb ellenállás nélkül elfoglalták Elsaszt és Lotharingiát. A főszereg Schwartzemberg hg. vezérlete alatt a Rhone és Szajna közti langresi vízvázastót szállta meg, Blücher pedig észak felől tört be, de Napoleon január 29-én visszaverte. Február 1-én ugyan kiköszörülte Blücher a csorbát a főszeregtől kapott segítséggel, s a Marne völgyén Páris felé sietett, Napoleon azonban a február 10—15. közti öt napi csatában egymásután megverte Blücher hadosztályait s most gyorsan Schwartzemberg ellen fordult. Hiába volt minden kísérlete, minden ideiglenes sikere: végzetét ki nem kerülhette. Blücher serege megerősödve Bülow hadtestével, márcz. 9-én Laonnál verte meg Napoleont, az osztrákok pedig arra tíz nappal utóbb az Aube melletti Arcisnál arattak fölötte diadalt, majd Marmont tábornagy hadtestét győzik le, úgy, hogy márcz. 30-án már Páris is a szövetségesek kezébe került, miután 21-én Simonyinak egy páratlan vakmerőségű vállalkozása után Lyont is elfoglalták. Napoleonnak nem maradt egyéb hátra, mint hogy fia javára lemondjon a trónról, a mit április 4-én Fontainebleauban meg is tett.

Mindezekről Simonyi alább közlendő, a Rhone-on való át-

¹ «Rühmenswerter Bravour» — Hirtenfeld jellemzése, nyilván hivatalos jelentésből véve át. Id. m. 742. l.

² Nagy Pál 152—156. Jókai 49—50. Hirtenfeld 742. Wurzbach 335. Thürheim id. m. 93—94. most is feltűnően hallgat Simonyiról.

usztatást és Lyon meglepetését Kállayval tudató levele is megemlékszik. Simonyi ugyanis ezredével Lipcse alól Fuldán és Frankfurton át szintén a francziák után sietett, elérve Mannheimot, a Rajna jobb partján vonult s Heidelberg, Karlsruhe, Rastadt, Freiburg és Basel érintésével decz. 21-én átkelt a Rajnán, majd Argau, Solothurn és Bern kantonokon át decz. 29-én Villarsnál átlépte a francia határt.

Egész Troyesig nyomult az ezred, útközben kevés ellentállásra találva. Február 2-án érkeztek Troyes alá, hol maga Napoleon tartózkodott egész újonnan szervezett seregével; itt 6-án azt a parancsot kapták, hogy az ellenséget azonnal minden felől meg kell támadni. Simonyi a Hessen-Homburg huszárokkal, 1 pulk kozákkal, 3 zászlóalj gyalogsággal és 6 ágyúval gr. Hardegg I. altábornagy hadtestének előcsapatát vezényelte s Roches falunál a francziákra rontott, előőrseiket visszaverte, többeket foglyul ejtett, de midőn látta, hogy segély nem jön számára, míg a francia csapat megerősödve most már 2 lovas ezreddel, egy pár zászlóalj gyalogsággal és vagy tíz ágyúval jött ellene: lassú lépésben, teljes rendben visszavonta csapatait. A következő éjjel Napoleon elhagyta Troyest egész seregével. Este felé vette csak észre Simonyi, azonnal utána indult huszáraival és kozákjaival a párisi úton, s viasszaszorította a francia utócsapatokat Lepine faluig, hol aztán tisztjeivel s házigazdájával, egy becsületes, víg kedvű öreg pappal késő éjjelig mulatott a Troyesből hozott vagy száz üveg champagnei mellett. 10-én tovább nyomultak s Sensen és Villeneuveön át 12-én Moretig, egy magas kőfállal körülvett kis városkáig értek, mely bizva néhány ágyújában, bezárta kapuit előttük s elutasító feleletet adott, midőn Simonyi felhívta a megadásra. Simonyi azonnal lövetni kezdte, a mire másnap az itt levő francia csapatok Fontainebleauig húzódtak vissza. A következő nap még alig világosodott, Simonyi már utánuk indult ezredével és egy pulk kozákkal: «egyszerre csaknem kimondhatatlan bámulásban eredett, midőn egy nagy roppantott erdő közt egy szép kis városhoz érvén, a királyi lakóházát meglátta és valójában lehetett is rajta bámolni.» Fontainebleau volt, hol aztán a császári palota kertje mellett táborba szállt. «A palotának a kerítése vagy 10

öl magasságú, emberlábnyi vastagságú fáinul kipallérozott vas karókból lévén; minden darabnak gombforma teteje nagyon megaranyozva és úgy szinte olyan magasságú záruk és széles kapuk voltak. A palota rézteteje az arany czifrázattal alig látszott, a legmesterségesebb munkákkal készült ablakok s ajtók pedig az egész épületet ékesítették; szóval, gyönyörűségebbet ember nem is gondolhat.» Köröskörül 3--4 mérföldnyi erdő vette körül a palotát, szép, egyenes országútak szeltek át, úgy, hogy egy órányira is meg lehetett látni egy buteliát, «főkép ha tele van» — tette hozzá tréfásan Simonyi — s azzal végezte a császári vadászkastély leírását, «szóval, a mi csak az ember szemét gyönyörködtetheti, mindennemű vadakkal oly teljes, hogy paradicsomhoz lehetne hasonlítani.»¹

Fontainebleauhoz való közeledésének híre hallatlan zavart idézett elő a francziáknál; késő éjjel lóhalálba küldtek 3 ezer lovat a palotába, a fogságban levő VII. Pius pápáért, kit Simonyi odaérkezte előtt, négy órával hamarabb hurczoltak el, s a mit hamarjában összecsomagolhattak az értékesebb holmik közül, szintén elvitték 40 híres arab ménlóval együtt. Midőn reggel megérkezett Simonyi, felnyitatta a palotát és szobáról-szobára járt; a pápa szobájában mindent szerte-szórva talált, még ágya is vetetlen maradt. A palota kormányzója a forradalom alatt tábornok, most Napoleon udvaroncza, egy ellenszenves külsejű és modorú ember, ki Simonyit és tisztikarát kalauzolta, nagyon is hidegen bánt velük, s érezte, mennyire lenézi őket. Simonyit fölötte bosszantotta a kormányzó ezen magaviselete, s azért, midőn a fényes trónterembe értek és levett csákokal egy ideig csendesen szemlélték az aranynyal s ezüsttel gazdagon kivarrt vörös bársony bevonatú trónt, Simonyi idején valónak találta «ezen alkalmatosságot nem annyira használni, mint (inkább) ezen veres, ripacos, kiálhatlan pofájú gubernátort jól megboszontani.» Fejére tette csákját, a trónusba ült, s maga körül a gazdagon kivarrt bársonyszékekre ültette a jelen levő tiszteteket; akkor elővette tarsolyából rövid tajtékipipáját, rágyújtott, példáját követték többi tisztársai is; majd azt kérdi a megrémült s

¹ Nagy P. id. m. 159 - 160. l.

dühét magába fojtó kormányzótól: «szeretitek-e a császárnéotkat?» «Igen is szeretjük — válaszolt a francia, mert ő a leg-hatalmasabb császárnak a leánya, a ki nekünk most békét hoz.» Hát Napoleon császárt szeretitek-e?» folytatja Simonyi. A francia egy pillanatra zavarba jön, aztán vállvonítva, kitérőleg feleli: «Mink óhajtjuk a békét.» «Akkor nem szeretitek Napoleont — viszonzá Simonyi, — mert Napoleon nem szereti a békét.» A kormányzó mélyen meghajtva magát a trón előtt, erre azt mondja: «a francia azt szeret, a mit kell; azt beszél, a mit muszáj; azt gondol, a mit akar.» Simonyi ekkorra kiszitta pipáját, az aranybojtos trónhoz veri, s felállva, azt mondja a kormányzónak: «beszélj a mit én akarok, szeress és gondoldj, a mit te akarsz».

Innen a császárné, Mária Lujza lakosztályába mentek. A hálószobában még akkor is fel volt vetve a császárné ágya, rajta finom selyem szőnyeggel, melyet megpillantva Simonyi, oda szól hadsegédének, hogy elhozhatná örök emlékezetül. De megelőzte a kormányzó, ki örömmel kapott az alkalmon, hogy majdan megvádolhatja a huszárokat a császári kastély kifosztásával s ő maga összehajtogatva átadja a szőnyeget. Simonyi azonban csak próbára akarta tenni a francziát, lelkiismeretesen vigyáz-e ura jószágára, s büszkén, e szavakkal utasítja vissza: «A magyarnál nemzeti érzés az, hogy mindenkor és mindenütt tisztelettel s hűséggel viseltetik királya vére iránt, mivel pedig Ferencz császár magyar királyi méltósága azt kívánja, hogy leánya ágyáról való szőnyeggel más bűnös ember ne takaródjék, azért — folytatja hadsegédéhez fordulva — tegye le az úr azt a felséges takarót; ha én megszorulok, köpönyegem is kiségit engem.»

Nem is vettek el semmit a fontainebleui kincsek és ritkaságok közül; hidegvérrel nézték végig az arany csillárokat, gyertyatartókat, arany, ezüst asztalokat, székeket, drágakövekkel kirakott órákat és serlegeket. Csak a könyvtárból vitt el Simonyi néhány szükséges térképet, továbbá lefoglalt mintegy 120 darab válogatott vadászfegyvert, azontul a mi enni és innivalóra csak szükségük volt, abban sem katonái, sem tisztjei nem szűkölködtek, mert csak Napoleon pinczejéből több mint 500 palaczk champagneit fogyasztottak el.

A palota megtekintése után száz tiszt számára rendezett fényes lakoma következett, hol a város mairejével a főbb polgárok szolgáltak föl.

Közben pedig a Fontainebleauban hemzsegő kémelek értesítették Napoleont az ott történt dolgokról, ki azok fölötti bosszúságában azt a rendeletet adta ki, hogy egy embernek sem szabad onnan haza jutni, hadd tudják meg, mi az: egy francia császár palotájába bemenni?

Február 17-én estefelé azt a hírt kapta Simonyi, hogy egy 12 ezer emberből álló hadoszlop közeledik Melun felől, mely a fontainebleau-i erdőben levő előőrsöket egész a városig szorította vissza. Az ágyúkat és podgvászos szekereket tehát előre küldte Moretba; ő maga pedig, bár csipős, hideg szél fújt, egész éjjel a palota ablakára kikönyökölve várta az új híreket s katonái teljes rendben, fegyverben álltak fölkontározott lovaik mellett. 18-án aztán hajnal felé sebes vágatva jön egy huszár s jelenti, hogy a meluni úton nagy erővel jön az ellenség.

A francziák úgy akarták meglepni Simonyit, hogy egyetlenegy embere sem szabadulhasson, de midőn látták, hogy nem sikerül, a Szajna felől igyekeztek a városba jutni. Bolsano huszárcapitány azonban többször visszaverte a városfalakhoz közeledő ellenséges előcsapatot, Hass alezredes is egy zászlóalj Esterházy-gyaloggal keményen szembeszállt a várost megkerülni akaró francziákkal. Mind a mellett látta Simonyi, hogy sokáig ellent nem állhat a túlnyomó nagy erőnek, szakaszokra osztva tehát embereit, megkezdte a városon keresztül a visszavonulást Moret felé. De most már a városi polgárság is lövöldözni kezdett embereire az ablakokból, egy zászlóalj francia pedig a császári kastélyba lopózkodott, hogy még nagyobb legyen a veszedelem, azt is hírül hozták, hogy a Moret felé vivő országútat egy mérföldnyire elállta a francia sereg.

De Simonyi ezekre sem vesztí el bátorságát. Három század lovasságot a «Rendez vous» nevű piramisoknál levő ellenségre küld oly meghagyással, hogy egy része leszállva a lóról, bontsa meg a francziák sorait s akkor a lovasok verjék őket széjjel. Ő maga pedig szintén leszállva lováról, három század Esterházybakával a császári kastélyt rohanta meg, s midőn a francziák

a «ripacsos» kormányzó által vezetve kirentottak, visszaverte őket s ez alkalommal a kormányzó is elesett. A 3 század baka aztán oly vitézül s állhatatosan tartotta magát Dallos kapitány alatt, hogy a többi csapatnak ideje maradt, s békén vonulhatott végig a városon, kiket aztán a gyalogság is követett Moret felé, hová szerencsésen meg is érkezett, miután Simonyi szétugrasztotta az országútat elálló francziákat.¹

De még nem ért véget aznap a viaskodás.

A Simonyit hajszoló francia seregnek még egy más rendeltése is volt, nevezetesen az, hogy a moreti hidon átkelven a Loing folyón, a Montreaux városban kevés néppel állomásozó württembergi trónörökös háta mögé kerüljön s azt két tűz közé szorítsa. Szembe jött ugyanis Napoleon 45 ezer emberrel, ki ezen útjában már «Blücher burkus feldmarschalt hozzátartozott seregével együtt derekasint megpocsékolta». Simonyi látta, hogy ha átmegy a Loingon s Moreton átereszti az ellenséget: elkerülhetetlen a württembergi trónörökös fogságba esése. Elhatározta tehát, hogy minden erejével védni fogja a moreti hidat! Eső módra hullt az ágyúgolyó, mind több és több ellenséges csapat támadott, úgy hogy a gyalogság ingadozni kezdett s háromszor is elhagyták a hidat, de Simonyi, ki két bátrabb századdal maga is gyalog harcolt, «noha mellette légy gyanánt hullana népe», nem tágitott s úgy feltüzeltelte embereit, hogy azok ismét sorakoztak körüle; végre egy közeli malombul vagy 80 zsák buzát és lisztet hozatva, sánczot rakatott a hidon s megfeszített erővel és sok áldozat árán sikerült egész estig megtartani helyét.

«Simonyi ezredes elhagyta Fontainebleaut s viaskodva

¹ A fontainebleaui dolgokat részletesen elmondja Nagy P. id. m. 159 s. köv. II. és Jókai M. 53 - 60. l. Röviden említi a febr. 17-ki heves ütközetet Hirtenfeld id. m. 742. l. gr. Thürheim II. k. 95. és Wurzbach 335. l. Bizonyítványt adnak róla gr. Hardegg altbn. Bécs, 1814 aug. 12 és tisztársai, Gröbner Pál, Döry és Atzél huszárszázadosok, Renouard főhadnagy és gr. Hadik J. (Az eredeti bizonyítványok a M. N. Múzeumban.) A császári trónba való ülését és Mária Lujza szőnyegének visszaütasítását megírta valaki a «Wiener Soldaten-Zeitschrift» 1865. évi 101. számában «Der Kamerad» cz. a.

Moret felé húzódott vissza s aztán az ezred részt vett ezen fontos állomás védelmében» ennyit mond az egész küzdelemről Hirtenfed és Thürheim.¹ Simonyi azonban úgy ítélte meg, hogy soha nem forgott ilyen végső veszedelemben, midőn ezer meg ezer golyó fűtült el a feje mellett; de bár «veszedelmesebb pillanatban fontosabb szolgálatot még nem tett, nem is tehetett volna, mégis épen ezen ritka példájú önnön áldozatjáért soha senki még csak nem is beszéllett talán róla», még kevésbbé ismerte el «példás tettét».²

Alig esteledett be, éhesen, szomjan, fáradtan elhagyta a mindkét részről holtakkal borított helyet s félreeső rossz utakon visszavonult. Éjjél felé egy Stagnan nevű előzőleg kirabolt faluban szállt táborba, ő maga egy dült házba tért, hol hadsegéde nem talált egyéb enni valót, mint egy mécsben kevés zsirt s néhány tojást, melyből rántottát készített s azt fogyasztották el száraz kenyérrel jóízűen. Simonyinak eszébe jutott az előtte való napi fényes lakoma és sóhajtván mondta: bár csak az volna meg, a mit tegnap az inasok félredobáltak; de aztán megvigasztalta magát azzal, hogy ilyen a katonaelet.

A következő napok alatt, február 19—26. közt egész héten át Dijon felé vonult Simonyi. Február 26-án ért Dijonba Sens, La Chapele, Auxon, Tonner és Montbard városokon át, míg az Augerau tábornagy alatt levő ellenség Lyon felé húzódott. Márczius 2-án kezdték meg Augerau hadteste ellen az előnyomulást és Simonyit küldték utána a Hessen-Homburg huszárokkal, egy pulk kozákkal és egy zászlóalj horvát gyalogsággal, hogy szemmel tartsa a francziák mozdulatait. Márczius 8-án Saint-Amourba, 9-én Bourg-en-Bresse városba ért Simonyi, melyet egy nappal előbb hagyott el Augerau. Itt kipihenték magukat Simonyi csapatai s ez alkalommal mondta Simonyi a házi asszonynak, egy igen szép fiatal úrnőnek ezeket az egyéniségére nézve nagyon jellemző szavakat, midőn az azt kérdezte tőle: Mit parancsol? «Én — mondja Simonyi — ilyen asszonynak

¹ Hirtenfeld id. m. 742. l. — (Gr. Thürheim): Die Reiter-Regimenter der k. k. öst. Armee. II. Die Huszaren. Wien. 1862. 95. l.

² Nagy P. id. m. 169. l.

sohasem szoktam parancsolni, sőt mivel ellenségnek tart, kérni sem merek, sem kérni nem fogok.» Simonyi kemény fegyelmet tartott katonái közt, mindamellet megtrtént, hogy tilalma ellenére is némelyek, különösen a kozákok, egypár boltot kiraboltak és nem elégedve meg az önkényt nyujtott gyönyörökkel, erőszakot követtek el hajadonokon.

Simonyi példásan megbüntette a tilalom ellen vétőket, de azért nem tudta helyreállítani a bizalmat s megtrtént, hogy az a tiszt, kinek a feladata volt a borrhól való gondoskodás, egy helyen semmiféle parancsszóra ki nem nyitott s végre is lakatossal feltárt pinczében hordók helyett 30 szebbnél szebb fiatal lánykát talált, kiket a tehetős francziák zártak ide, hogy megörizzék őket. A tiszt azonnal jelentést tett Simonyinak, ki aztán vizsakisértette a leánykakat szüleikhez.

Másnap Simonyi vagy 50 tiszttel épen ebédhez ült, midőn jelentik, hogy egy ellenséges sereg közeledik a lyoni úton, mely vissza felé kezdte tolni az előörsöket. Simonyi lóra kapott, segéd-tisztjei közül egyedül kozákja követvén s néhány ágyulövés után visszanyargalt a városba, honnan egy órányira visszavonult. Maga megvallja, hogy ez alkalommal hibázott s Bourg megszállásakor elmulasztotta a vidék megvizsgálását. Így történt aztán, hogy midőn katonáinak egyik részét az egyik, másikat a másik kapun vonta ki, a két kapu közt levő posvány kétfelé szakította csapatait s azok összeszedése egy fölötte nyugtalanító éjszakájába került.

Bianchi altábornagy hadteste azonban a Lyonbul előtörő Augeraut megverte, mire ez a Bourgban elhelyezett négyezer embert is visszavonván, ismét Lyonba húzódott s ott keményen elsánczolta magát.

Március 13-án megint elkezdődött az előnyomulás, Simonyi újra benyomult Bourgba, 17-én pedig a Lyonhoz már csak három mérföldre levő Meximieur városban csatlakozott gr. Hardeggt altábornagy seregéhez, midőn négy ujonnan szervezett velit-escadronnal, t. i. a háború tartamára a vármegyétől föllállított segédcapatokkal, nevezetesen a bihar- és temesmegyei hadosztályokkal növekedett Simonyi serege.

Gr. Hardegg nagyon szerette volna, ha valamely lovas csa-

pat kelne át a Rhone folyón s nyugtalanítaná az ellenséget. De az épen akkor zajló, széles és sebes folyású Rhone-on harmadnapon is hasztalanul kísérlették meg a kozákok az átmenetelt.

Végre is Simonyi vállalkozott rá s márczius 20-án estefelé három század huszárral és két pulk kozákkal Miribelnél ki-mondhatlan veszőlség közt sikerült átkelnie a jeges áron, mely több embert lovastul együtt elragadott, sokat pedig félhalva huzgáltak ki belőle.¹

Simonyi nem egészen két hónappal később Bourbonbul Kállay Miklós szabolcsmegyei alispánhoz intézett, néh. b. Simonyi Lajos már fentebb említett 1870-ki ajándékából a M. N. Múzeum régiségtára birtokában levő és a fegyvertári 27-ik szekrényben kiállított levelében ekkép írja le ezt a vakmerő vállalkozást:

«Bourbon, 11-ik May 1814.

«Méltóságos Ur!

«Ideje már egvszer, hogy írok? de én örülök annak legjobban, hogy ehhez az alkalmatossághoz jutottam, mert már három holnapja, hogy az nagy armadiátul Lyon városának megvédésére el váltunk és úgy az feld posta, mely csak az fő quartélyon vagyon, el léven távozva túllünk, valamint örömetst hirt vettem volna, úgy nehezen esett, hogy nem írhattam, tegnap előtt vettem egy transportot vagy 40 darabbul álló, ki Párison keresztül jött ide, és mely között egy az Méltóságos Urtul csak nem legjobban meg örvendez(tet)ett, de mostanában, nem csak hogy gyakran ehhez szerentsém lészen, de reményilem, hogy még az feleletet magam haza viszem, és Méltóságos Urnak olyan egy jó nagy napot mondok, hogy még az szomszédban is ki hallik. Az Háborunak tehát vége vagyon, mink bizony Bonapartét jobban megvertük, mint gondoltuk — — noha nekie olyan Planuma volt hogy midőn már egy keveset az verekedés nagyon ballanczérozott, és bizonyos, hogy az egész armadiának az hátra való huzássa már meg volt rendelve, annál inkább is,

¹ Az áldozatok számában eltérnek az adatok. Simonyi csak három embert említ levelében, Hirtenfeld id. m. 742. l. Thürheim id. m. 96. l. 13-ra, Nagy Pál id. m. 177. l. 17-re teszi.

hogy Bonaparte, vagy 3 corпуст egy más után nagyon meg declinált, mely között Blüchert legjobban találta, hogy és az egész armadiájával Párist elhagyván, az Rajnáig, hol az egész linia erős várakból áll, az mi hátunk megé által dolgozni fogja magát, ahol nekie municziója, ágyuja, fegyverei, és minden Hábora való eszközök in abundans volta, és így egyik várból az másikában, az Rajnán ide, oda által csak úgy csalógatni fog, hol addig az egész országa újra fel indulhat, minek utána nekünk azt oda kellett volna hagyni, és így az háboru még 10 Esztendeig is el huzódott volna, mely alkalmatosságban az egész allirtek el romlottak volna, ahol eő mindég erősebb lett volna, de Svartzenbergnek egy reszolutus plánuma gántsot vetett az egész dologban, mivel Bonaparténak egészen utat adott, úgy hogy mindenik egy másnak az háta megett volt, Bonaparténak még az népe nem volt együt, és Svartzenberg rajta esett egész erővel Marmont Corpusán, egészen széjel verte és vagy 10 ágyut elvett, másik Corpuson is Svartzenberg azonnal rajta ment, és azt is meg verte, így Bonaparte öszve nem szedhette magát hirtelen.

«Fontain Bleuben helyhezette magát, de már az frantziák jobbnaira megrémülve levének, hogy ezen két verekedést el vesztették és utána, mindgyárt az mienk Párisban ment, az Mársalok el hadták Bonapartét és úgy eőt az egész szerentse és Betsület.

«Lyonnak hogy nekie mentünk, a hova Marchal Augereau fészkelte magát az új öszve álitott armadiájával, melyet az mi nagy armadiánk háta megett vagy 60 melyföldnyire, már sok előmenetellel hamarjában vagy 40 ezerre hozott, és melylyel indulóban volt, az bé zárt várokat az Rajnánál ki szabaddítani, és nekünk nem keves nyughatatlanságot szerzett, de itten csupán az Reserva armadiánk, melynél az Velitek is voltak a hova mink is egy néhány regimentek (én Fontaine Bleubül) sietve vissza mentek és úgy az egész Süd armadia formálzott, mely 70. Ezerre ment, Lyonban csak az Város népe 30 Ezer fegyverben volt, de látták hogy az mi nepünk sok ezek csendesen maradtak; én 300 emberrel az Regiment bül és 200 kozákkal az Rhon vizin által usztattam és az egész

francia armadiának az háta megé jöttem, mely olyan zenebonát csinál Lyonban, hogy Cardinalis Flesch gyalog el szaladt, és az frantzia mindgyárt reterálni kezdett, sok fegyvert, 40 szekeret, 2 ágyut visza hátra hagyott etc. melyért én Leopold Commandeur keresztett kaptam, és csak 3 embert vesztettem el Lovastul az vízben, noha olyan széles van az víz, mint Tokajnál az Tisza, de nagyon sebes, még az mi armadiánk is bámult bene.

(Későbbi irással.)

• «Már minden készületeket meg tettem, hogy az napokban Párisban megyek, de nem hiszem, hogy legyen valami belőle, mert éppen veszem az parantso(la)tott Charolles-ben menni és két Brigádát által venni, mivel egy generális sintsen ottan. Az visza indulásunkat is minden órán várjuk, valamint is már egy néhány regimentek az országunkban marcheroznak.

Fraunberger mégint le ment az Cadetel, hogy egy Divisiot fel állitsony, ugyan sajnálom hogy Nyiregyházán nintsen már az Reservánk, az Méltóságos Urnak két puskát küldöttem le az Reservához, nem tudom hogy meg kapta é? Fraunbergernek mindig mondtam, hogy magokat szerezzon Mságos Urnak, mivel én nem esmérem, talán el fogja azt is küldeni Báthbúl.

«Mind köszöntöm, aki róllam emlekezik, de ugy tudom, hogy senki sem mint én vagyok igaz szivembül

az Méltóságos urnak

igaz s alászatatos szolgálja

B. Simonyi obester.»

A mit a levélben nem írt meg Simonyi, azt Nagy Pál mondja el.

Keserves éjszakát töltöttek a posványos mezőn a nagy hidegben, tetőtől talpig átázott, facsaró vizes ruhában; fa szűke miatt tüzet sem tudtak gyujtani, a mely mellett kissé megmelegíthették volna elgémberedett tagjaikat s megszárihatták volna ruhájukat.

Simonyi mindjárt az átkelés után száz válogatott emberből álló csapatot küldött ki, hogy mindenfelé terjeszszék a

meg olyan Jancsinnal Csinált Lyuban hogy Cardinalis
 Slesak gyaltog el jellel, is az Frankon mindgyant
 retrahin kezdett, sok fogynak, 40 felvont 2 etye
 ipa katra kigyt ve: mely is en Leopold Concordent
 kinyitott Kuptam, is csak 2 embert veltett el korstul,
 az vefeben, azon olyan jelles van az vife, mind talija
 a nek az vife, de nagyon jelles, mig az mi
 az mindenk is barmull bene.

Most minden kézfellehet meg tettem hogy az rajokban Parisban migye
 de azon kiptem hogy lyuban valami kelle, mind ilyen vefem az 2 praeu-
 vaitat Charollat ben meni is két Brigadiat alom seni, mind
 egy generalis vintem ottan. Az ipa undulakusat id mindan
 a oron vofjak velerant is mi az egynek egy regmentat az
 Orfegyunkben maradevank.

Franckburgre ment le ment az Cadereel hogy egy Diviziot fel
 Allitamy, azon Sajjalom hogy Kynay, káram vintem nek
 az Kevesszel, az Mellesreped káram két pruskat kildottem be
 az Kevesszel, az Mellesreped káram két pruskat kildottem be
 az Kevesszel, az Mellesreped káram két pruskat kildottem be
 mindottem hogy magokat Kincem Kéteged káram mind en rom vintem.
 Ezen el foga ad is kildottem káram.

Mind kiptem az velleam emlekedni, de ugy tudom hogy velleam
 mint en vofjak az káram
 az Mellesreped káram egy velleam káram
 K. J. Simony

Simonyi levele Lyon bevételéről.

szövetséges seregek átkelésének híret s ácsokat, fát, gerendát rendeljenek, hogy reggelig hidat verhessenek.

Elképzelhetetlen, mily rémületet keltett ez a hír. Augerau annyira lehetetlennek tartotta, hogy sikerülhetne az átkelés, hogy még öröket sem állított a vízparton. Most azonban nyakra-főre kivonta seregét Lyonbul, úgy hogy nem maradt ott több négyezer embernél.

Simonyi nagy nyugtalanságban töltötte az egész éjjelt a bizonytalanság miatt s izgatottan föl s alá sétálgatva a folyó partján virradt meg. De midőn világosodni kezdett, a sötéttséggel nyugtalansága is elmúlt. Nem kellett egy helyben vesztegelni s jó messze egymástól szakaszokra osztva katonáit, megindult Lyon felé, élükön ő maga egy század huszárral és száz kozákkal. Egy óra mulva minden ellentállás nélkül végigvonult Lyon külvárosa, Fauburg de la Guillotiere hosszú, keskeny utczáin, hol minden tíz lépésre egy-egy huszárt állított fel órnek s már a külvárost Lyontul elválasztó Rhone köhidján készült átmenni, midőn az előörsnek hat huszárral előre küldött káplár vágatva jön vissza és jelenti, hogy az egész francia hadoszlop a város piacán áll. Simonyi kiadja előcsapatának a rendeletet a tüzelésre, mire nagy számú ellenséges lovas csapat indult ellene.

Simonyi a külváros szűk utczáiba esalta őket azzal a szándékkal, hogy onnan ki nem ereszti s egyik századot a másik után ugratta nekik. Hasztalan igyekeztek kitörni, végre is kénytelenek voltak podgyászos szekereik fölégetése után a viennei országútra vonulni vissza. De Simonyi utánnuk rohan s oly hevesen támadja meg őket, hogy megfutnak s körülbelől 300 ember sok tiszttel együtt fogságba esett. Most azután Lyon városának indult, de a piacon fegyverben álló 20 ezer nemzetőr még őt is megdöbentette, vissza emlékezve arra, milyen makacs ellentállást tudtak tanusítani a lyoniak a forradalom alatt. Rögtön hírt adott tehát veszedelmes helyzetéről a hadsereg parancsnokának, Hessen-Homburg herczegnek s a város kapujánál várta be, míg délfelé megérkezett a herczeg s bevezette seregét Lyonba. A herczeg azonnal tudatta Lyon bevételét Simonyi vakmerő vállalkozásával együtt a Dijonban tartózkodó Ferencz császár-királylyal, ki aztán fényes követséggel rögtön megküldte

Simonyinak a Lipót rend keresztjét, 1815 január 24-én pedig Vilmos hesseni választó fejedelmtől a «Pour la vertu militaire» s a porosz királytól a «Pour le Merite»-rendjelet kapta.¹

Egymás után foglalta el ezek után gr. Hardegg hadteste a francia városokat, midőn Simonyi azt a rendeletet kapta, hogy ezredével s két ezred kozákkal 15-én a Clermontbul Párisba vivő országúton legyen. Simonyi már 13-án megérkezett s így sikerült előőrseinek másnap egy francia futárt elfogniok, ki Berthier tábornagytól levelet vitt Augeraunak. A levélből megtudta Simonyi, hogy a szövetségesek már benyomultak Párisba, Napoleon pedig Fontainebleauban van. Azonnal közölte a levelet gr. Hardeggel, ki már nyugtalankodott, mert sem a fősereg-ről, sem Páris felől nem jött hozzá hír.

Simonyi most sietett megszállni a nevezetesebb városokat, hidakat és utakat, hogy megelőzze ebben Augeraut a fegyverszünet beálltaig. Csakhamar aztán megérkezett a rendelet, hogy mindkét fel azon helyen maradjon, hol a rendelet vételekor állt.

A béke megkötése után április 25-én Marcignyba és környékére vonult az ezred. Ez alkalommal történt, hogy La Palise város ugyanazon vendéglőjébe szállt a késő este érkező Augerau, melyet előzőleg már Simonyi foglalt le. Mivel nem volt más szoba, a francia tábornagy a Simonyi inasától átengedett szobácskában hált. Simonyi csak reggel értesült a dologról s röstelte, hogy miatta nem jutott jobb hely Augeraunak, s azért teljes diszbe öltözve várta őt a kocsinál, melyen tovább akart utazni a tábornagy s midőn kocsira akart ülni, Simonyi ott «ezen főgenerálist minden alázatossággal megkövette». Augerau Simonyi neve után kérdezősködött s midőn megtudta, eszébe jutottak a lyoni események és «igaz vitézi barátsággal», erős kézzorítással vált el Simonyitól.

Május 2-án Bourbon Lancyba ért az ezred s itt maradt egy ideig. Ezt az időt használva föl Simonyi, hogy az eddig történetekről értesítse a főntebb közölt levélben Kállay Miklóst.

Május 27-én megkezdte az ezred a visszavonulást; június

¹ Nagy P. 177--181. Jókai 65. és köv. Hirtenfeld 742. l. gr. Thürheim 96. Wurzbach. 335--336. l.

7-én Basel és Hünningen közt átlépve a Rajnát, aztán Würtembergben és Bajorországban át július 12-én elérte Csehország határát, innen Simonyi előre sietett Prágába, hová nemsokára az ezred is megérkezett, melyet gr. Colowrath tábornagy sok törzstiszttel és a város közönségével fogadott; majd átvonulva Morvaországon és Szilézián, október 6-án megérkezett új állomáshelyére, a Keleti Galicziában fekvő Rohatynba, egy «merő zsidóságból állott czudar helyre, hol hetenként is ritkaság volt becsületes embert látni».

Alig érkeztek meg, már Simonyi Bécsbe utazott s hadi érdemeiért a Bánságban fekvő Germán helységet kérte adományba, melyet herczeg Schwartzberg fővezér ajánlatára Ferencz császár kilatásba is helyezett, de előbb a királyi kamara véleményét akarta bevárni. Simonyi hat hetet töltött Bécsben, de a nélkül utazott vissza Rohatynba, hogy kérelmét elintézték volna s néhány hónap múlva a háború is megújulván, egyelőre elmaradt az adományozás. Egész 1819-ig kellett várnia, míg végre megkapta az aradmegyei Vadászt és Bélzerindet, hol 1814 október havában járt először.¹

Azt a három hónapot, a mit Rohatynban töltött Simonyi, arra fordította, hogy pótolja a háború alatt ezredében történt hiányokat, különösen pedig az ezrednél szolgált négy század bihari és temesmegyei velítet hozta rendbe, úgy hogy ezt is igazi katonai lábra állította. 1815 márcz. 26-án ennek öröme fényes ebédre hívta meg az egész tisztikart s éppen ekkor jön az a hír, hogy Napóleon megszökött Elba szigetéről s bevonult Párisba. A hirnek nagyon megörültek a huszárok. Másnap már a parancsot is megkapták, hogy április 2-án haladék nélkül induljanak.

84 napi szünetnélküli utazás után 1815 jún. 25-én Basel alá értek s mivel már 26-án megkezdődött az ellenségeskedés Hünningen vára körül, az ezredet azonnal b. Scheither tábornok dandárába rendelték.

Kissebb összeütközések voltak Belfort s Montbeliardnál,

¹ Márki Sándor: Arad vármegye és Arad sz. k. város története. II. rész. Arad. 1895. 511. l.

többszöri fölfegyverkezett parasztokból álló nemzetőrökkel. Montbeliardot tíz század lovassal, két zászlóalj gyaloggal s hat ágyúval támadta meg Simonyi; rövid ellentállás után, miután a gyors támadás zavarba hozta a francia csapatokat, a város feladta magát; a mint beszéltek, azt hitték, hogy az egész nagy armádia áll kapuk alatt «ama nagy hírű Simonyi vezérlete alatt.»¹

Így vonultak előre Dijonig. Csakhamar megérkezett a waterlooi ütközet híre; az egyesült fejedelmek bevonultak Párisba s most végre Simonyinak is alkalma nyílt meglátnia a híres várost, hová futárnak küldték Dijonbul. Nehány napig mulatott Párisban, de egyuttal arra is felhasználta ezt az alkalmat, hogy megjelent Ferencz császár előtt s hivatkozva ezredének a háború tartama alatt több ízben tanúsított érdemeire, arra kérte most már harmadízben az uralkodót, hogy az ezredet Lengyelországból, hol 30 évet töltött, valami jobb helyre tegye át. Ezúttal nem hiába kérelmezett. Ferencz Béceset jeltölte ki a leendő új állomáshelynek.

Simonyi nagy örömmel, szinte repülve utazott vissza Dijonba. Innen aug. 10-én Marcignyba vonult s ott volt szept. 24-éig.

Ez alatt a másfél hónap alatt Marcigny volt Simonyi székhelye, kinek kormányzása alá 3 departement volt rendelve s huszárezredén kívül, mely 12 századból állt, még 4 zászlóalj gyalogságot is kapott 6 ágyúval. Magát a várost egy század huszár és egy zászlóalj gyalogos szállta meg.

Simonyi kemény rendeleteket adott ki mindenféle mozgalom elfojtására. Mindamellett már harmadnap azzal a hírrel lepte meg a város maireje, ki előbb őrnagy volt Napóleon gárdájában, hogy lázadás van készülöben, ő semmiért jót nem állhat. Simonyi megveregetve a maire vállait, csak annyit mondott: «hagyja őket, hadd pezseljen lázongó vérük». A maire további kérdésére aztán azt is tudatta vele Simonyi, mit fog ő cselekedni. «Katonáimat azonnal fegyverbe szólítom; a kik az

¹ Nagy Pál id. m. 198. l. L. még b. Scheither tábornok 1815 júl. 5. Montbeillardban kiadott bizonyítványát. (Eredetije a M. N. Múzeum könyvtárában.)

utczán mutogatják magukat, azokat irgalom nélkül össze vagdaltatom, a várost pedig 24 oldalról felgyújtatom». Elhalaványodva távozott a maire, Simonyi pedig a környékről még egy század huszárt s egy zászlóalj horvát bakát rendelt a városba, éjjelre minden utczában, a kapuk elé és a piacon erős őrséget állított, ezenfölül huszárok és bakák czirkáltak mindenféle s tiltva volt, hogy bárki is mutassa magát 9 óra után az utczákon, még háza előtt sem jelenhetett meg, sőt az ablakon sem volt szabad kinézni s 9 órakor minden világot el kellett oltani. A ki pedig vét e parancs ellen, azt azonnal összekaszabolják s házát porrá égetik.

A kemény rendelet megtette a hatását.

Csak akkor engedett szigorúságából Simonyi, midőn pár nap mulva 12 szép asszonybul álló küldöttség kereste föl s kemény rendeleteinek enyhítésére kérte. A rettenthetetlen hős, ki nem ismert félelmet és akadályt a csataterén, soha sem tudott a nőknek ellentállni. Azokkal szemben elvesztette bátorságát és akaratát. Nagyon jellemző példa erre nézve azon szép marquisnéval való története, ki egyik tagja volt e küldöttségnek s nagyhamar lángra lobbantotta — ki tudja hanyadszor — a női bájak iránt nagyon fogékony ezredest. Ő maga mondta el nagyváradi barátainak, hogy másfél hónapi epekedés és széptevés után csak elutazása előtti nap tudta meg «az egyetlen hívség angyalától» a szép marquisnétól, hogy az is vonzódik hozzá. Így aztán — tette hozzá a saját maga élheteretlenségének kigúnyolásával — igaz lehet az a katonai példabeszéd, melyet egy curasírról mondanak: tizenkét esztendeig volt egy háznál kvártélyban s midőn onnan elutazott, azt mondta: csak még egy nap lehettem volna ott, elértem volna célomat.

Simonyi ezen gyöngéjét hamar kismerték a marcignyi szépek. Nem is volt tőlük nyugta, úgy hogy utóbb már fontosabb esetekben szállása lépcsője és ajtaja elé őrt rendelt, hogy ne ereszszék be a hol ezt, hol azt kérelmező hölgyeket. Csak-hogy a nőkön nem lehet kifogni. Egy ilyen alkalommal hátul a létrán másztak föl az emeletre; Simonyi mégsem szabadulhatott tőlük.¹

¹ Az egyes eseteket l. Jókainál 70—88. l.

Hasznát is vették a marcignyak a nők ezen közbenjárásának. «Csakhamar Simonyit népével együtt nem ellenségnek, de valóságos emberszerető s tisztelő barátjoknak lenni ismerték.» Viszont ő is annyira megnyerte becsülésüket, hogy ámbár «a már egészen elfajzott francia pöbel» senkinek sem szokott köszönni, ő előtte, ha az utcán mutatkozott, a helybeli uri rend nagy csodálkozására, levett kalappal mindenki felállt. Midőn pedig szept. 24-én búcsút vett Marcignytól, egy fényes küldöttség kísérte el jó darabig.

Október 25-én végleg elhagyták Franciaországot és Svájcban, Németországon át decz. 28-án Bécsbe érkeztek. Valóságos diadalmenet volt Bécsbe való bevonulásuk, hol aztán egész 1817 ápr. 16-ig udvari szolgálatot teljesítettek.¹

Napóleon bukásával s a szövetséges seregek Franciaországból való kivonulásával Simonyi hadipályája is bevégeződött.

Hadi, nem pedig katonai pályáját értem, mert hiszen még 13 évig volt parancsnoka a Hessen-Homburg huszároknak, halála pedig négy évvel később következett be.

De neki a csatatér volt az éltető eleme. Az készítette a negyedszázadnál tovább tartó háborús világban újabb, meg újabb hőstettekre, melyeket ép oly rettenthetlen bátorsággal, mint a legnagyobb kitartással, az eshetőségek eszélyes és okos számbavételével s a körülmények ügyes felhasználásával hajtott végre. Hadvezéri genie nem volt ugyan, de minden előfeltétel megvolt benne, hogy egy nagyszabású hadvezéri talentum mellett a francia háborúk legelső alvezérei közé emelkedjék, mert meg tudta érteni, vagy legalább sejteni a fővezér intézkedéseinek horderejét és szellemét, tudott ahhoz alkalmazkodni s a nagy körvonalak részleteit a saját találékonyságával kiegészíteni s a mit sohasem szabad szem elől téveszteni, embereit a fanatizmusig lelkesíteni.

Mert kíméletlen szigorúsága mellett is ragaszkodtak hozzá katonái, a mit csakis kivételt nem ismerő igazságossága magyaráz meg. Ép úgy kijárt az érdemért az elismerés és jutalom, mint a hibáért a büntetés s nem nézte, paraszt sorban

¹ A bécsi élményekről l. Nagy Pál 240—247. l. Jókai 91—97. l.

született-e, ki vétett a katonai rend ellen, vagy úri szülők el-
kényeztetett gyermeke: a büntetés nem maradt el.

De a vasfegyelemtartás még nem lett volna elég arra,
hogy vakon menjenek utánna huszárjai, ha nem lett volna meg
a velük való érzelmi közösség s a személyes példaadás; a ro-
hamban ő volt az első, visszavonulásnál az utolsó s minden
bajban kivette a maga részét, ezzel tudta végsőig feltüzelni ka-
tonáit, no meg azzal, hogy «tudott a nyelvükön beszélni». Nem
csak magyarul, hanem olyan nyelven, mely a legegyszerűbb ka-
tonájára sem tévesztette el hatását.

Nem csak a magyar huszár, de a lengyel uhlánus és a ko-
zák is rajongott érte s követte őt a leglehetőlenebbnek látszó
vállalatba is, melynél ő adta meg a példát embereinek.

Elméleti ismeretei azonban nagyon hiányosak voltak s ezt
sem vitészségével, sem harci sikereivel nem tudta elfelejtetni.

Hirtenfeld, ki nem fukarkodik a Simonyi hősiessége fölötti
dicséret szavaival, midőn elmondja róla, hogy egyike volt a
legkiválóbb és legbátrabb tiszteknek, a ki már altiszt korában
is magára vonta a fölötte levők figyelmét sikerrel teljes rend-
kívüli merészségével és vitészségével, nem hallgatja el, hogy a
háború folyamán a legszembetűnőbb módon kiérdemelte ugyan
a tiszti rangot, de nem volt valami intelligens katona. Wurzbach
szerint igazi hősi, de tetőtől talpig excentrikus természet
volt, mely az ő huszáros önhittségében magának isteni bírói
hatalmat tulajdonított.

Csak futtában megyünk át a további éveken.

1817 május 18-tól októberig Nagyváradon, aztán pedig
egész 1823-ig Debreczenben tartózkodott ezredével. Nagyvárad
lakásának képét Gyalokay Jenő tüzérszázados úr szivességéből
a mult füzetben közöltük. Ezt a hat esztendő arra használta
fel, hogy megismerkedett a magyar közélettel, melyre folytonos
külföldi tartózkodása alatt alig volt alkalma; érdeklődött a kul-
turális mozgalmak iránt, így pl. részt vett a váradai jogakadé-
mia ifjuságának vizsgáin s összeszedte és úgy Bihar, mint Sza-
bolesmegyében hitelesíttette a nemességére vonatkozó oklevele-
ket, köztük a szendrői Kovács Ferencz nagykallói esperes-plé-
bános által 1817 jan. 17-én kiadott keresztlevelét, mely szerint

1777 febr. 18-án született s Rozgonyi Pál keresztelte meg. Ezt 1819 jan. 23-án Debreczenben hitelesítette Rhédey Ferencz biharmegyei alispán, május 24-én pedig Kállay Miklós szabolcsmegyei alispán. Már első cikkünkben említettük, Déri Gyula után, hogy itt valami tévedés történt, mert Simonyi körülbelöl hat évvel idősebb volt. A nagykállói anyakönyv azonban csak növelte a zavart, mert e szerint egy pár év mulva (1775 decz. 20.) meghalt az a Simon József, a ki körülbelöl egy idős volt Simonyival. Vende Ernő után most már a tévedés eredetére is rámutathatunk. Azt mondja ugyanis Szabolcsvármegye monografiájában a megye jelesebb szülöttei közt Simonyiról, hogy 1771 márcz. 18-án született, de nem Nagy-Kállón, hanem Tasson.¹

Simonyi debreczeni tartózkodása alatt történt az aradmegyei Vadász és Bél Zaránd elnyerése, melyek birtokába 1820 márcz. 11-én iktatták be. 1822-ben pedig Szabolcsmegye tanuvallatást rendelt el Simonyinak a nemes Simon családból való származása felől s erről Pünkösdi hava 13-ik és következő napjain tartott közgyűléséből bizonyítványt adatott ki, melyet 1822 szept. 21-én Biharmegye Várad-Olasziban tartott közgyűlésével is hitelesítettett, aztán németre fordíttatta s ezt is hitelesítette 1823 jan. 12-én.²

1823-ban megint Galicziába, Tarnopolba helyezték át az ezredet. Simonyi, ki mint említettük, 1814--15. folyamán háromszor is folyamodott az uralkodóhoz, hogy az unalmas és a katonák erkölcsiségére nem valami kedvező lengyelországi állomás helyett alkalmasabb helyet jelöljön ki ezrede számára, aligha vette szívesen ezt a cserét Debreczen után. Mellőzéséfele is juthatott eszébe s épen nem csodálkozhatunk, ha elkedvetlenedett. Magyarországon legalább részt vett a társadalmi életben, a kulturális mozgalmak iránt sem volt idegen: Galicziában ez is hiányzott. Tespedésre volt kényszerítve, a mibe csak a családi élet hozott némi változatosságot.

Mert félszázados aggregénykedés után megházasodott s már

¹ Magyarország vármegyéi és városai. Szerk. dr. Borovszky Samu. Szabolcsvármegye, Budapest, 547. l.

² L. ezeket a M. N. Múzeum könyvtára levéltári csoportjában.

a Tarnopolba való áthelyezés második évében egy fiúval ajándékozta meg nejje.

Ha eddig is kíméletlen szigorúsággal járt el a katonai rend ellen vétőkkel, még inkább fokozódott szigora az unalmas tarnopoli napok alatt.

Négy év múlva aztán olyas valami történt, a mi végzetes lett Simonyi katonai pályájára.

1828-ig volt ezredparancsnok, akkor fölváltotta Fackh József lovag, 1826 óta a Hessen-Homburgok 2-ik ezredese, Simonyit pedig számfölötti állományba helyezték s vizsgálatot indítottak ellene.

Mi volt az oka? ma sem lehet biztosan tudni.

Osztrák életrírói nagyon burkoltan nyilatkoznak.

Hirtenfeld annyit mond a Mária Terézia-rend lovagjainak életrajzában, hogy a mily hősiességgel, a vitéz katona mintájaként ragyogott Simonyi az ellenség előtt, oly kevéssé tudta magát kellőképp beletalálni fontos állomásán a béke korszakába; így történt, hogy a viszonyok szükségessé tették 1832 április 23-án a legmagasabb szolgálatból való kilépését.

Valamivel többet sejtet Wurzbach. Tény az, írja, hogy a Terézia-rend lovagját, báró Simonyit, a 4-ik huszárezred parancsnokát, 1828-ban hivatalos hatalommal való visszaélés miatt fölmentették a parancsnokságtól s a katonai törvényszék vizsgálat alá vonta; a vizsgálat több éven át egész 1832-ig húzódott s akkor Simonyit rangjától való megfosztásra és várfogságra ítélték, de előbbi vitézségének s érdemjeleinek figyelembevételével kegyelemből a vizsgálati fogság beszámításával egyszerűen elbocsátották.

Jókai még sokat megtudott Simonyi kortársaitól; azok pedig azt beszélték, hogy Tarnopolban főbe lövette valami nagyon előkelő embernek a fiát, ki mint hadapród szolgált Simonyi ezredében s bizva abban, hogy származása miatt kivételt tesz békében is szigorú hadi rendet tartó parancsnoka, nem érkezett vissza a szabadságról a határidőre, bár Simonyi becsületszavára megfogadta, hogy főbe löveti, ha időben vissza nem tér. Nyilván oka volt Simonyinak, hogy ilyen fogadást tegyen, ezzel akarván hatni a kötelességeről bizonyára már több ízben megfeledezett

fiatal emberre. De kárba veszett fenyegetése, ő pedig szavának állt.

A hogy vitás volt születésének ideje, úgy halálzási éve is sok ideig bizonytalan volt. Wurzbach szerint a harminczas évek vége felé halt meg. Aradmegye monographusa, Márki Sándor szerint pedig 1837-ben mint fogoly, az aradi várban végezte be életét. Déri Gyula az «Egyetértés» 1894-ik évi deczember 13-iki száma tárczájában az 1839 körüli időbe tette halálát, a Pallas Lexikona XIV. kötetében azonban már egész pontos dátumot ad: az 1832-ik esztendő augusztus 3-ik napját s ezt fogadja el Vende Ernő is Szabolcsmegye monographiájában. Így a csaták rettenthetlen hőségét nem egészen negyedfél hónap mulva sírba vitte megaláztatásának szégyene.

Márki Sándor szerint eltemették a vadászi határban a legmagasabb kun halom alá, honnan utóbb a vadászi park sírboltjába fia vitette át. Az aradi várból Lovászy Antal, a későbbi kisjenei plébános kísérte a francia háborúk legnagyobb hőseit utolsó útjára.

Nejétől, hegelsfürsti Leiner Teréztől két gyermeke maradt, ú. m. Lajos (szül 1824, † 1894 decz. 12), 1848 óta országgyűlési képviselő, 1875--76-ban kereskedelmi miniszter, kinek azonban nejétől rothenfelsi gr. Königsegg Juliától nem maradtak gyermekei s így már a második ízén kihalt a vitézvári báró Simonyicsalád; a másik gyermek volt Katalin, hauen-ebersteini Hertweck Mór tábornok neje.

Irodalom. Nagy Pál: *Vitézvári báró Simonyi József hg. Hessen-Homburg magyar lovas regiment híres ezredes kapitányának példás élete leírása.* Pest, 1819. 8. r. XX+258 l. Simonyi aczélmetszetű arcképével. — Jókai Mór: *A legvitézebb huszár.* 15 képpel. Első kiadása. Pest, 1856. (Vasárnapi Könyvtár. I. 9.) 8. r. 111 lap. Én a 6-ik kiadást használtam. Budapest. 8. r. 15 képpel. 101. l. — Dr. J. Hirtenfeld: *Der Militär-Maria-Theresia-Orden und seine Mitglieder.* Nach authentischen Quellen bearbeitet. Wien, 1857. Nagy 8. r. 738--742. l. — C. Wurzbach: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich.* 34. Theil. Wien, 1877. 8. r. 332—337. l. — Gr. Thürheim András: *Die Reiter-Regimenter der k. k. österreichischen Armee.* II. Band. Die Hussaren. Historische Skizzen, chronologisch geordnete Bruchstücke, Regimentweise bearbeitet von einem ehemaligen Cavallerie-Offizier. Wien, 1862. 90—96., 106., 152. l. — Déri Gyula: *Egy fényes alak homályos története.* Báró Simonyi József őbesterről. (Egyetértés, 1894, decz. 13. 345. sz.)

és Pallas Nagy Lexikona. XIV. k. 1108—1109. l. — Röviden összefoglalja élettörténetét Márki Sándor, Arad vármegye monographiájában: *Arad vármegye és Arad sz. kir. város története*. II. rész. Arad, 1895. 8. r. 511., 711. l. — Úgyszintén Vende Ernő Szabolcs megyéjében: *Magyarország vármegyéi és városai*. Szerk. dr. Borovszky Samu. Szabolcs vármegye. Budapest. 547. l. — Inkább csak adomaszerű dolgokat mond el Vas Gereben: *Régi képek*. Jellemvonások nevezetesebb férfiaink életéből. Pest. 1856. I. k. 139—159. l. — L. még Marceziányi György: *Ein ungarischer Reiteroberst*. (A «Fremdenblatt» 1888. évf. 331., 332. és 333. számában.) — A fontainebleau-i dolgokról írt valaki *Der Kamerad* cz. a. (Wiener Soldaten-Zeitschrift. 1865. évf. 101. szám.) — Megénekelte Gajdács Pál: *Simonyi József, a híres őbester*. Népies elbeszélés 12 énekben. Nagy Pál s Jókai Mór művei után. Gyoma, 1909. Nagy 8. r. 143 l. Garay Ákos rajzaival. — A ponyvairódalom is megemlékezett róla: *Vitézvári báró Simonyi József, őbester-generális élete, vagy A legvitézebb huszár*. 12 énekben, 12 képpel. Irta Tatár Péter. Bucsánszky Alajos kiadása. Pest. 8. r. Újabb kiadás Budapest, 1878. 13 képpel. Rózsa Kálmánnál.

NAGY GÉZA.

Huszár 1765-ből.